

EUGENIUSZ KAROL CHYŁEK
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

FUNKCJONOWANIE GOSPODARSTW DROBNOTOWAROWYCH W RAMACH BIOGOSPODARKI

1. Wstęp

Od czasów pierwszej poważniejszej reformy zapoczątkowanej w 1992 r. rolnictwo UE znajduje się pod ciągłą presją sprostania narastającej konkurencji, przy jednoczesnym zalecaniu ograniczania niekorzystnego wpływu nowoczesnych metod produkcji na środowisko. Proces reformowania Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) wobec specyfiki struktury agrarnej w państwach Unii Europejskiej uwzględnia także zagadnienia organizacji rynków rolnych przyjaznych dla małych gospodarstw. W nowych uwarunkowaniach gospodarczych, środowiskowych i społecznych rolnictwo wraz z sektorem przetwórstwa spożywczego stało w obliczu wyzwania związanego z rosnącą troską konsumentów o spożywaną żywność, a zwłaszcza jej bezpieczeństwo, jakość i przystępne ceny, a ostatnio ze wzmożonym zainteresowaniem zdrowszym sposobem odżywiania. Znaczącą rolę w realizacji tych wyzwań spełniają także małe podmioty gospodarcze, zaliczane przede wszystkim do mikroprzedsiębiorstw. Ich funkcjonowanie w systemie gospodarczym i społecznym Unii Europejskiej jest nierozzerwalnie związane nie tylko z rolą, jaką one odgrywają w udziale produkcji i przetwórstwa płodów rolnych, ale także w sposobie oddziaływania na realizację celów związanych ze zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich i z rozwojem biogospodarki. Według danych KE unijne obroty w obszarze biogospodarki wynoszą już prawie 2 bln euro. Szacuje się, że do 2025 r. każde euro zainwestowane w badania naukowe i innowacje w tym dziale gospodarki przyniesie wartość dodaną w wysokości 10 euro. W tych warunkach, wykorzystanie potencjału drobnotowarowych gospodarstw jest szansą ich lepszego usytuowania w cyklu produkcji surowców wykorzystywanych w biogospodarce.

2. Strategia *Europa 2020* i jej oddziaływanie na gospodarstwa drobnotowarowe

Strategia *Europa 2020*, ustanowiona w ramach Unii Europejskiej jest najważniejszym programem społeczno-gospodarczym wytyczającym kierunki rozwoju krajów członkowskich. Jej głównym celem jest stworzenie do 2020 r. na terytorium Europy najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, bazującej na wiedzy, zdolnej do trwałego rozwoju, tworzącej większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz charakteryzującej się większą spójnością społeczną.

Rezultatem działań realizowanych w europejskim systemie gospodarki w ramach strategii *Europa 2020* w perspektywie długookresowej powinno być m.in.:

- przyspieszenie rozwoju gospodarczego mierzonego wzrostem PKB,
- wzrost konkurencyjności europejskiej gospodarki,
- rozwój sektorów gospodarki opartej na wiedzy.

Jednym z kluczowych obszarów prac badawczych w ramach programu *Horyzont 2020* będą zagadnienia związane z bezpieczeństwem żywnościowym, zrównoważonym rolnictwem oraz badaniami morskimi i biogospodarką. Przewiduje się, że z kwoty blisko 79 mld euro na badania, w tym też na te, które kończą się wprowadzeniem produktu na rynek, wydzielona zostanie na badania związane z biogospodarką kwota około 4,125 mld euro. Dodatkowe kwoty środków finansowych z programu *Horyzont 2020* [[Horyzont 2020ec.europa.eu/horizon2020](http://Horyzont2020ec.europa.eu/horizon2020)] będą wspierały działania i prace naukowe związane pośrednio z zagadnieniami biogospodarki, w tym:

- *Zdrowiem, zmianami demograficznymi i wellbeing (dobrym samopoczuciem)* – 8 033 mln euro;
- *Bezpieczeństwem energetycznym, czystą i wydajną energią* – 6 802 mln euro;
- *Inteligentnym, zielonym i zintegrowanym transportem* – 6 819 mln euro;
- *Zmianami klimatu, wydajności zasobów i surowców* – 3 819 mln euro.

Wymienione obszary badań naukowych będą wpływały nie tylko na poprawę wskaźników ekonomicznych produkcji, ale również na poprawę warunków funkcjonowania konsumentów, co jest jednym ze strategicznych celów Unii Europejskiej.

3. Wspólna Polityka Rolna po 2013 roku i jej odniesienie do organizacji rynków rolnych przyjaznych dla gospodarstw drobnotowarowych

Rolnictwo UE stoi w obliczu szeregu nadchodzących wyzwań, które obejmują m.in.: postępującą globalizację, kurczące się zasoby energetyczne, zmiany klimatu, oczekiwania zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, a także

niezrównoważoną konsumpcję zasobów naturalnych oraz niedawny wzrost cen żywności [COM(2008) 321].

Wspólna Polityka Rolna, historycznie pierwsza spośród wspólnych polityk społeczno-ekonomicznych Wspólnot Europejskich, na przestrzeni kilku dziesięcioleci podlegała ciągłej ewolucji. Zmieniające się uwarunkowania zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne wymagały sprostania wielu wyzwaniom, co odzwierciedlały kolejne reformy tej polityki. Najważniejsze z nich obejmują reformę MacSharry'ego z 1992 roku, uzgodnioną w 1999 roku Agendę 2000 oraz przeprowadzoną w 2003 roku, a więc tuż przed akcesją Polski do UE - reformę z Luksemburga, która obok postanowień dotyczących kształtu WPR do 2013 roku, zobowiązała również Wspólnotę do przeprowadzenia oceny funkcjonowania tej polityki (*ang. Health-Check*) w latach 2007-2008.

Od momentu członkostwa w Unii Europejskiej, Polska w pełni współdecyduje o zmianach Wspólnej Polityki Rolnej, czego potwierdzeniem jest udział w kolejnych modyfikacjach tej polityki (reformy poszczególnych rynków rolnych: cukru w 2006 r., owoców i warzyw oraz wina w 2007 r., *Health-Check 2007-2008*). Już dziś wiadomo, że nieuniknione będą dalsze zmiany, które znacząco wpłyną na kształt polityki rolnej UE w dłuższej perspektywie, w szczególności po 2013 roku. Debata polityczna na temat kształtu Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku została zapoczątkowana przez Prezydencję Francuską jeszcze w trakcie trwania *Health-Check*. Polskie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi uznając wagę WPR dla funkcjonowania polskiego rolnictwa przygotowało dokument konsultacyjny pt. *Polska wizja Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku – założenia i wstępne propozycje*, który wskazuje najbardziej kluczowe dylematy i uwarunkowania, jakie powinny zostać uwzględnione w publicznej debacie.

Polska domagała się wyłączenia małych gospodarstw z redukcji płatności w sytuacji niezbilansowania budżetu rolnego, co ma duże znaczenie dla warunków ich funkcjonowania, a także ich przyszłego rozwoju w obliczu zwiększającej się w sektorze rolnym konkurencyjności zarówno wewnętrznej jak i globalnej.

Parlament Europejski, Rada Ministrów UE i Komisja Europejska osiągnęły porozumienie w sprawie reformy wspólnej polityki rolnej (WPR) po 2013 r. Porozumienie to spowoduje głębokie zmiany: bardziej sprawiedliwe i nakierowane na produkcję w warunkach przyjaznych dla środowiska płatności bezpośrednio, wzmocnienie pozycji rolnika w łańcuchu żywnościowym oraz zwiększenie skuteczności i przejrzystości WPR. Decyzje te stanowią zdecydowaną odpowiedź UE na wyzwania, jakie niesie ze sobą bezpieczeństwo żywnościowe, zmiana klimatu i wzrost zatrudnienia w obszarach wiejskich. WPR w latach 2014-2020 zdecydowanie przyczyni się do osiągnięcia ogólnego celu polegającego na propagowaniu zrównoważonego i inteligentnego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu.

WPR na lata 2014-2020 wzmacnia pozycję rolników w łańcuchu żywnościowym. Ukierunkowaniu na europejski rynek rolnictwa będą towarzyszyć nowe środki, w które zostaną wyposażeni rolnicy, aby stanowić silne ogniwo łańcucha żywnościowego.

Ocena dotychczasowych instrumentów WPR wskazuje na jej skuteczność i działania adekwatne do celów, występują jednak obszary jej oddziaływania wymagające korekt. Skuteczność płatności bezpośrednich jest wysoka na poziomie makro, jednak bardzo zróżnicowana na poziomie gospodarstwa. Poszerzająca się luka pomiędzy kosztami produkcji, a cenami produktów rolnych, wskazuje na potrzebę kontynuacji oddzielnego od produkcji wsparcia dochodów. Po rozszerzeniu UE zmiany strukturalne w rolnictwie i relatywne zbliżenie kosztów produkcji między państwami członkowskimi sprawiają, że trudno uzasadnić kontynuację historycznej dystrybucji płatności w przyszłości. Programy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (II filar WPR) na lata 2007-2013 są przedmiotem stałej ewaluacji. Można jednak zaobserwować utrwalanie dotychczasowych tendencji (*path-dependency*) w procesie programowania i trudności poszczególnych regionów lub grup społecznych w dostępie do funduszy. Ponadto nie zawsze zachodzi synergia pozwalająca na realizację wspólnych celów przez II filar WPR i pozostałe polityki wspólnotowe. W odniesieniu do instrumentów rynkowych istnieje potrzeba utrzymania siatki bezpieczeństwa i dalszej refleksji nad zarządzaniem ryzykiem, a także usprawnienia (*streamline*) istniejących narzędzi. Występuje także potrzeba polepszenia funkcjonowania łańcucha żywnościowego. Ponadto, pomimo że następuje poprawa procedur w zakresie włączania problematyki środowiskowej do WPR i wprowadzania środowiskowej legislacji na poziomie gospodarstwa, istnieje potrzeba dalszych działań mających na celu zapewnienie zrównoważonego zarządzania krajobrazami i zrównoważonego korzystania z zasobów przyrodniczych. Tym samym oba filary Wspólnej Polityki Rolnej muszą mieć na względzie taki dobór mechanizmów interwencji, by również małe gospodarstwa rolne mogły funkcjonować w obszarze oddziaływania biogospodarki na obszarach wiejskich, a także by ich wsparcie finansowe z budżetu Unii Europejskiej było społecznie i ekonomicznie akceptowane.

Istniejąca struktura agrarna w państwach Unii Europejskiej wymusza działania po stronie Komisji Europejskiej, których celem jest zabezpieczenie zrównoważonego funkcjonowania gospodarstw drobnotowarowych. Pod względem liczby gospodarstw rolnych Polska zajmuje obecnie drugą po Rumunii pozycję wśród krajów UE. Liczba naszych gospodarstw stanowi około 25 % ogółu gospodarstw UE-25. W Polsce dominują gospodarstwa rolne o powierzchni poniżej 5 ha, stanowią one aż 70,7% ogólnej ich liczby. Można przy tym zauważyć znaczne zróżnicowanie regionalne struktury agrarnej. Na terenach województw małopolski,

podkarpackiego, świętokrzyskiego czy lubelskiego występuje nieporównywalnie większe rozdrobnienie tej struktury niż w województwach Polski północnej czy zachodniej. Wśród krajów UE, Polska nie wypada jednak najgorzej. Kraje takie, jak Cypr, Malta, Słowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria i Włochy, charakteryzują się jeszcze większym rozdrobnieniem gospodarstw. Jednocześnie dla niewielu państw UE rolnictwo ma tak duże znaczenie jak dla gospodarki narodowej w Polsce. W 2011 roku w sektorze rolnym w Polsce wytworzono 4,3% wartości dodanej brutto. Tymczasem nawet państwa o tradycyjnie silnej pozycji rolnictwa, jak np. Francja, mają ten wskaźnik na znacznie niższym poziomie, a średnia dla całej Unii Europejskiej wynosi zaledwie 1,9% [Eurostat 2012].

Powszechnie uznaje się [SCAR Foresight World Development Report 2008], że aby zmierzyć się z wymienionymi powyżej wyzwaniami, należy utworzyć w Europie prężny obszar badań naukowych w dziedzinie rolnictwa. Badania te powinny dostarczać wiedzy niezbędnej do dogłębnego zrozumienia rozwoju obszarów wiejskich oraz informacji na temat czynników przyczyniających się do zrównoważonego rozwoju oraz go utrudniających, a także wносить wkład w tworzenie nowych technologii i innowacji niezbędnych do rozwoju sektora rolniczego.

Naukowe wsparcie działań politycznych, w postaci wyników uzyskanych przez wspólnotę naukowców oraz ich wiedzy eksperckiej, odgrywa coraz większą rolę w procesie identyfikacji gospodarczych, środowiskowych i społecznych skutków ewentualnej interwencji politycznej [Chyłek 2012]. Podejście to jest zgodne z podjętym przez Komisję zobowiązaniem do tworzenia lepszych uregulowań prawnych, a w szczególności do sporządzania wysokiej jakości ocen skutków.

Pomimo, że europejskie badania w dziedzinie rolnictwa obejmują swoim zasięgiem szerokie spektrum dyscyplin naukowych i wiele różnych zainteresowanych podmiotów, wysiłki badawcze pozostają jednak często rozproszone i słabo skoordynowane, a także niedoinwestowane, co uniemożliwia osiągnięcie niezbędnej masy krytycznej. W wielu przypadkach pojedyncze państwo członkowskie nie ma wystarczających środków ani zdolności, aby samodzielnie prowadzić potrzebne badania i podejmować niezbędne działania polityczne. Na ten stan nakłada się sytuacja ekonomiczna rolnictwa, w tym zwłaszcza występująca w gospodarstwach drobnotowarowych, których nie stać jest na zaangażowanie własnych środków nie tylko w finansowanie badań, ale również we wdrożenie dostępnych rozwiązań innowacyjnych.

Ten stan uwarunkowań wymusza wprowadzenie do realizowanej polityki w ramach Wspólnych Ram Strategicznych (WRS), w tym zwłaszcza w ramach Funduszu Spójności (FS), Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) czy Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), takich mechanizmów by umożliwić efektywne zaangażowanie

się właściciele gospodarstw drobnotowarowych w realizację wyzwań związanych z realizacją celów biogospodarki.

4. Zakres oddziaływania biogospodarki

Biogospodarka, zgodnie z definicją zaproponowaną w komunikacie Komisji Europejskiej (KE) pt. „*Innowacje w służbie zrównoważonego wzrostu: biogospodarka dla Europy*” [COM(2012) 60] obejmuje produkcję odnawialnych zasobów biologicznych oraz przekształcanie tych zasobów i powstających w procesie ich przetwarzania odpadów w produkty o wartości dodanej, między innymi takie jak żywność, pasze, bioprodukty i bioenergia.

Biogospodarka obejmuje wiele gałęzi przemysłu, w tym przemysł rolno-żywnościowy, a także powiązane z nim leśnictwo, przemysł chemiczny, farmaceutyczny, biotechnologiczny i energetyczny. Biogospodarka obejmuje wszystkie sektory i związane z nimi usługi, które produkują, przetwarzają lub wykorzystują zasoby biologiczne występujące w każdej z możliwych form [Chyłek, Rzepecka 2011].

Polityka Unii Europejskiej (UE) zmierza do nadania państwom Wspólnoty dynamicznego kierunku rozwoju i nowego podejścia do sposobu wykorzystania zasobów odnawialnych. Inicjatywa przewodnia strategii *Europa 2020 - Unia innowacji* wskazuje na wyzwania jakie stoją przed Europą w zakresie nauki i innowacji oraz na działania jakie powinny być zrealizowane w państwach Unii, by cel zapewnienia stabilnego rozwoju gospodarczego mógł być realizowany. Racjonalne wykorzystanie zasobów ekosystemów świata roślinnego, zwierzęcego i mikroorganizmów, przy wsparciu jakie daje: biotechnologia, genetyka, chemia, fizyka czy nauki ekonomiczne może zapewnić zarówno producentom rolnym, konsumentom, a także gospodarce Unii oczekiwane rezultaty.

Biogospodarka łączy intensywne badania w wielu dziedzinach nauki z innowacyjnym wszechstronnym wykorzystaniem odnawialnych surowców powstających w świecie roślin, zwierząt i mikroorganizmów. Biogospodarka stanowi także strategiczną, ponadsektorową integrującą formę działań wpływających na rozwój gospodarczy i wpisuje się w dominujące obecnie interdyscyplinarne podejście zarówno do zasad finansowania badań naukowych [Chyłek 2012], jak i zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w ramach Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego.

Celem programu „Biogospodarki” jest stworzenie podstaw dla bardziej innowacyjnego, zasobooszczędnego i konkurencyjnego społeczeństwa, w którym zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego realizowane będzie w warunkach gwarantujących ochronę środowiska, a jednocześnie nie będzie wchodziło w konflikt z zasadami zrównoważonego wykorzystania zasobów odnawialnych dla innych

sektorów przemysłu. W obszar biogospodarki włączone są również zagadnienia energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych, a także procesy wytwórcze między innymi takich przemysłów jak: włókienniczy, papierniczy, chemiczny, kosmetyczny czy farmaceutyczny. Ta integrująca funkcja biogospodarki będzie miała kluczowe znaczenie dla przyszłości Unii Europejskiej jako centrum biznesu i technologii, w strukturach której od maja 2004 roku funkcjonuje również Polska. Tym samym przed polską gospodarką pojawia się szansa dynamicznego rozwoju, a także znacznego oddziaływania na politykę innowacyjną w europejskim modelu biogospodarki. Wykorzystanie tej szansy powinno stać się priorytetem wszystkich sił wspierających sektor rolno-żywnościowy, zarówno naukowych, gospodarczych jak i politycznych Polski. Biogospodarka jest też szansą dla gospodarstw drobnotowarowych, w których możliwe jest wytwarzanie produktów – surowców o wysokim nakładzie pracy i o bardzo wąskiej specjalizacji.

5. Gospodarstwa drobnotowarowe i ich oddziaływanie na rynek i obszary wiejskie

Polska od ponad 9 lat jest krajem członkowskim Wspólnoty. W jej strukturach i programach funkcjonuje polskie rolnictwo, przemysł rolno-spożywczy, rynki rolne, rybołówstwo i obszary wiejskie. Rozwój tych wszystkich ważnych z gospodarczego i społecznego punktu widzenia zagadnień był, jest i będzie uwarunkowany wsparciem, jakie uzyskują one dzięki nauce i badaniom oraz skutecznemu transferowi wiedzy do praktyki. Współczesne uwarunkowania rozwoju rolnictwa, przemysłu spożywczego i obszarów wiejskich wskazują, że w obliczu wyzwań, związanych m.in. z kurczącymi się zasobami energetycznymi, zmianami klimatu, nie zrównoważoną konsumpcją zasobów przyrodniczych oraz niestabilną sytuacją na rynkach światowych, konieczne jest wsparcie ze strony nauki, by pojawiające się problemy mogły być skutecznie rozwiązywane. Aby zmierzyć się z tymi wyzwaniami, podejmowane są działania na rzecz wspierania i odpowiedniej koordynacji badań naukowych w dziedzinie rolnictwa oraz realizacji tematów interdyscyplinarnych na poziomie strategicznych programów badawczych.

Obecnie w Polsce, pomimo trwających od dłuższego czasu przemian sektora rolnego istnieje wiele gospodarstw małych, charakteryzujących się niewielkim obszarem oraz znikomą wielkością ekonomiczną. Do takich gospodarstw z pewnością można zaliczyć większość gospodarstw drobnotowarowych. Zgodnie z definicją Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) są to jednostki o wielkości ekonomicznej 2-4 ESU (mierzonej za pomocą wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich). Gospodarstwa te cechują się także tym, iż tylko część wytwarzanych przez nie produktów trafia na rynek. Z punktu widzenia szans roz-

wojowych [Sulewski i Kołoczko-Gajewska 2010] wyróżnili 4 grupy gospodarstw drobnotowarowych:

- „rozwojowi” – wyróżniający się dużym potencjałem i siłą ekonomiczną, dla których istnieje szansa przejścia do jednostek towarowych;
- „hobbyści” – charakteryzujący się dość dużym potencjałem ekonomicznym, ale mało rolniczym charakterem;
- „bez szans” – jednostki najsłabsze ekonomicznie i w sensie towarowym mało rolnicze, będące u schyłku cyklu życia;
- „problemowi” – cechujący się niewielkim potencjałem ekonomicznym, jednak towarowym charakterem działalności rolniczej.

Badanie przeprowadzone przez Wspólne Centrum Badawcze Komisji (*Joint Research Centre (JRC)*) identyfikuje dziewięć głównych czynników związanych z zaprzestawianiem użytkowania gruntów w obrębie 27 państw członkowskich UE. Są to mianowicie: niskie dochody z gospodarstwa, brak inwestycji w gospodarstwo rolne, wiek właściciela gospodarstwa, kwalifikacje prowadzącego gospodarstwo rolne, wielkość gospodarstwa, zobowiązania w zakresie programu zarządzania gospodarstwem, atrakcyjność rynkowa ziemi, gęstość zaludnienia, a także odległość od ośrodków miejskich położenie.

W raporcie opracowano zbiorcze indeksy głównych czynników wpływających na rezygnację z użytkowania gruntów, w celu zidentyfikowania regionów narażonych na największe ryzyko tego typu. Są to następujące regiony/kraje: Portugalia, Estremadura (Hiszpania), Korsyka (Francja), Peloponez, Macedonia (Grecja), Łotwa, Estonia, północna Finlandia, północna Szwecja oraz Connacht i Donegal w Irlandii. Do regionów tych włączone zostały również północne i południowe tereny Polski.

Przeprowadzone badania wykazały, że typy gospodarstw najczęściej występujących na obszarach o najwyższym ryzyku obejmują specjalistyczne uprawy wieloletnie oraz gospodarstwa z inwentarzem wypasany na trwałych użytkach zielonych.

W raporcie stwierdzono, że zaprzestawianie hodowli zwierząt na pastwiskach oraz porzucanie ziemi z uprawami wieloletnimi może negatywnie oddziaływać na utrzymanie krajobrazu oraz różnorodność biologiczną, na którą ma wpływ: ekstensywny sposób użytkowania ziemi, półnaturalne użytki zielone i/lub obszary o wysokich walorach przyrodniczych. Inne skutki środowiskowe zaprzestawiania użytkowania gruntów obejmują „utrata mozaikowości terenu wraz z charakterystycznymi dla nich gatunkami [zwierząt] oraz utratę siedlisk na krańdzi lasów”.

W raporcie dodano, że rezygnacja z użytkowania gruntów może również obniżyć genetyczną różnorodność dzikich gatunków oraz ograniczyć lokalne rasy

zwierząt inwentarskich lub różnorodność upraw, a także zwiększyć ryzyko pożaru lasów w obszarach, gdzie pastwiska funkcjonują jako przerwy ogniowe.

„W Europie Zachodniej, podobnie jak w wielu innych częściach świata, większość rolników prowadzi własną działalność w formie gospodarstw rolnych, które są tradycyjnie przekazywane z pokolenia na pokolenie” – stwierdza CEPS [Agroekspres 2013]. „W rezultacie, istotny udział w spadku zatrudnienia w rolnictwie mają decyzje dzieci rolników, wybierających pracę w branży przemysłowej lub w sektorze usług, zamiast przejmowania firmy rodziców”. Na przykład, w Holandii w 2008 roku tylko 27% rolników powyżej 50 roku życia stwierdziło, że ma następcę. Podobne uwarunkowania przypuszczalnie występują również w Polsce.

Uwzględniając to zjawisko, w ramach reformy WPR na lata 2014-2020 Komisja poszukiwała sposobów zwiększenia atrakcyjności sektora rolnego dla młodych ludzi poprzez oferowanie mechanizmu w formie o 25% wyższych dopłat bezpośrednich dla rolników poniżej 40 roku życia.

Obserwacje własne wskazują, że gospodarstwa drobnotowarowe są często pomijanymi przedmiotami badań naukowych. Wynika to głównie z faktu, iż ich wpływ na wyniki sektora rolnego jest niewielki. Ponadto gospodarstwa drobnotowarowe nie są w takim samym stopniu konkurencyjne jak jednostki większe, a co się z tym wiąże ich szanse rozwojowe są w pewnym sensie ograniczone. Jednak ze względu na fakt ich występowania w znaczącej liczbie, zasadne wydają się działania prowadzące do analizy możliwości zwiększenia ich aktywności gospodarczej.

W ramach PROW Komisja Europejska proponuje dofinansowanie dla gospodarstw drobnotowarowych, aby mogły przekształcić się one w jednostki żywotne ekonomicznie i rozwojowe. Dotychczasowe wsparcie 1250 euro/rok/gospodarstwo, nie cieszyło się dużą popularnością wśród badanej populacji rolników, gdyż jedynie 5,6% deklaroowało uczestnictwo w tym programie. Jednak rolnicy, którzy skorzystali z tego dofinansowania w większości (66,7%) uważali wyżej wymienioną sumę za wysoką.

6. Uwarunkowania przedsiębiorczości w gospodarstwach drobnotowarowych

Na rozwój przedsiębiorczości w gospodarstwach o małym areale mają wpływ uwarunkowania wynikające z:

- małej aktywności ekonomicznej, społecznej i kulturalnej właścicieli gospodarstw;
- niedostatecznego rozwoju infrastruktury technicznej, społecznej i kulturalnej;
- niskiego poziomu wykształcenia i kwalifikacji właścicieli gospodarstw;

- wysokiego uzależnienia ludności rolniczej od przychodów z rolnictwa;
- niewielkich możliwości zatrudnienia i pozyskania dochodów poza rolnictwem;
- niewielkiej dostępności usług służących prowadzeniu działalności gospodarczej;
- niskiego poziomu dochodów, ograniczającego efektywny popyt na towary i usługi pozarolnicze;
- słabości instytucji i organizacji wspierających rozwój obszarów wiejskich;
- marginalizacji dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich i małych miast.

Na ten stan nakładają się również uwarunkowania wynikające z głównych problemów sektora rolnego, do których zaliczyć należy:

- niedostosowanie wielkości i jakości produkcji do wymogów odbiorców;
- niewłaściwą organizację rynku rolnego;
- brak więzi pomiędzy poszczególnymi ogniwami łańcucha marketingowego żywności;
- niedoinwestowanie gospodarstw rolnych;
- poziom wiedzy fachowej w zakresie technologii produkcji, marketingu i zarządzania;
- niski stopień samoorganizacji rolników.

Na rozwój przedsiębiorczości ważący wpływ wywierają również problemy wynikające z konieczności uwzględniania uwarunkowań środowiska naturalnego:

- obszary wydzielone *Natura 2000*;
- lokalne zagrożenia środowiska naturalnego obszarów wiejskich;
- poziom wyposażenia poszczególnych podmiotów gospodarczych w urządzenia służące ochronie środowiska;
- zagospodarowanie opakowań i odpadów produkcyjnych.

Sytuacja ekonomiczna terenów o rozdrobnionej strukturze agrarnej, a także i gospodarstw rolnych na nich funkcjonujących, jest trudna. Konieczne są więc efektywne działania wspierające proces przemian i dostosowania istniejących struktur gospodarczych i społecznych do współczesnych warunków popytowo-podażowych w obszarze sektora rolno-żywnościowego. Działania te najbardziej efektywnie mogą podjąć przede wszystkim kadry doradztwa rolniczego, tak by rolnik na tych terenach nie pozostał bez stosownego wsparcia.

Zgodnie ze strategią gospodarczą i społeczną MRiRW w ramach PROW 2014-2020 planowane jest dofinansowywane transferu wiedzy i działań w ramach Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego, co powinno służyć przyspieszonemu rozwojowi przedsiębiorczości i wprowadzeniu rozwiązań innowacyjnych również do produkcji rolniczej gospodarstw rolnych o niewielkim areale. W związku z rosnącym zapotrzebowaniem na wsparcie doradcze mieszkańców obszarów wiejskich, złasz-

cza w zakresie poszukiwania i tworzenia nowych miejsc pracy w zakresie przedsiębiorczości również i pozarolniczej celowe jest dostarczenie posiadaczom drobnych gospodarstw rolnych, członkom ich rodzin, a także pozostałym mieszkańcom obszarów wiejskich niezbędnej wiedzy. Działania te przyspieszą proces przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu mieszkańców wsi, reorientacji zawodowej rolników, będą też wspierały proces poprawy sytuacji ekonomicznej mieszkańców wsi.

W nowym okresie programowania Unia Europejska kreśli nowe zadania dla kadr doradczych. Oprócz obowiązkowej pomocy rolnikom w gospodarowaniu zgodnie z zasadami *cross-compliance* dochodzą nowe zadania, w tym:

- przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,
- promowanie odnawialnych źródeł energii,
- ochrona bioróżnorodności,
- wdrożenie zasad integrowanej ochrony roślin.

Zgodnie z nowymi wytycznymi, doradztwo rolnicze ma znacznie rozszerzyć zakres swojej działalności i realizować programy, w tym również skierowane do małych gospodarstw, pomagać w podejmowaniu nowej, pozarolniczej działalności w celu dywersyfikacji źródeł dochodu rodzin wiejskich oraz wspierać proces reorientacji zawodowej i aktywizacji środowiska wiejskiego.

Określając zadania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w perspektywie 2014-2020 (PROW 2014-2020) zaplanowano trzy działania, których adresem jest doradztwo rolnicze. Projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) przewiduje, że podmioty doradcze będą zaangażowane we wdrażanie trzech działań:

1. Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem rolnym i zastępstw;
2. Transfer wiedzy i działania informacyjne;
oraz działanie
3. Współpraca.

Przy realizacji działania Współpraca z udziałem gospodarstw rolnych, w tym gospodarstw drobnotowarowych, celowe jest skorzystanie z wypracowanych i uznawanych standardów, w szczególności z tzw. podręcznika z Oslo i zastosowanie podziału innowacji na 4 kategorie, tj dotyczące:

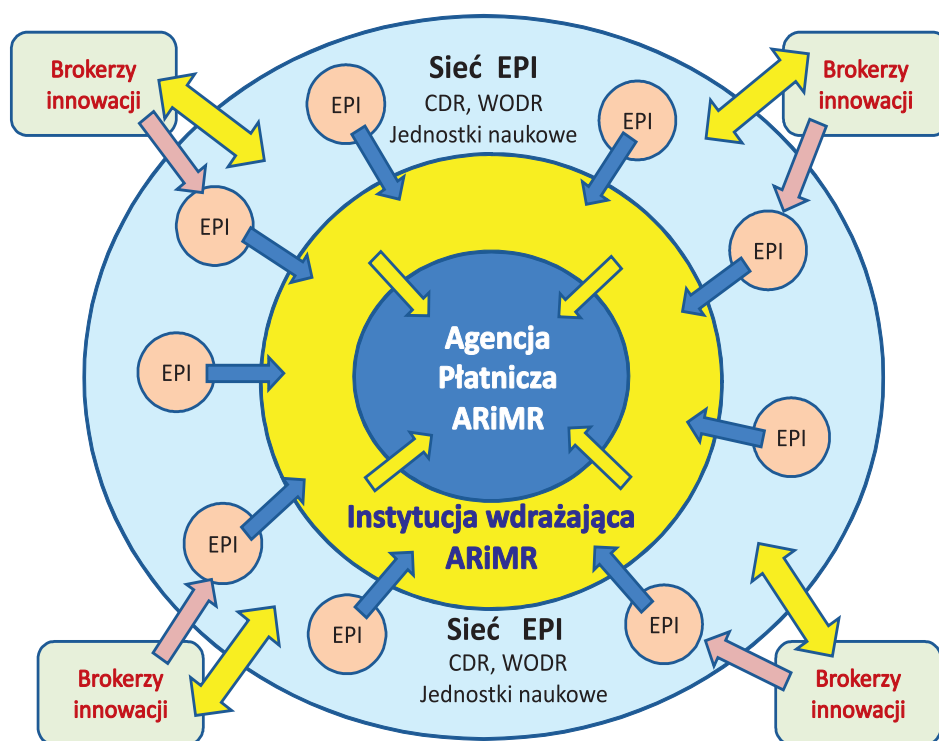
- produktu/nowy lub istotnie zmodyfikowany/;
- technologii wytwarzania /nowa lub istotnie zmodyfikowana/;
- organizacji /produkcji, logistyki, zaopatrzenia/;
- marketingu.

Pozwoli to sprawniej udzielać pomocy tworzącym się grupom z udziałem gospodarstw rolnych i nawiązywać współpracę. Niewątpliwie w działaniach grup

operacyjnych z udziałem gospodarstw rolnych, w tym zwłaszcza gospodarstw drobnotowarowych, należy zwrócić szczególną uwagę na innowacje nietechnologiczne tj. organizacyjne lub marketingowe, bo w tej kategorii jako kraj wypadamy najgorzej (ostatnie miejsce w UE).

Wzajemne powiązania i zasady współpracy instytucji biorących udział w realizacji idei partnerstwa innowacyjnego (EPI) w działaniu „Współpraca” obrazuje schemat numer 1.

Schemat 1

EPI – grupy operacyjne

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura organizacyjna instytucji realizujących działania w ramach EPI powinna uwzględniać instytucje działające w obszarze: informacyjnym (np. sieć jednostek doradztwa rolniczego i instytucji naukowo-badawczych wspierana działaniami brokerów innowacji) oraz wdrażającym i płatniczym (np. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa).

Wobec dużej liczby gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw przetwórczych oraz innych podmiotów funkcjonujących w rolnictwie i jego otoczeniu, sprawne funkcjonowanie sieci na rzecz działań informacyjnych o zasadach partnerstwa innowacyjnego i grupach operacyjnych EPI jest szansą dla zespolenia działań istniejących podmiotów w ramach sektora rolno-żywnościowego, zwłaszcza na rzecz poprawy efektywności działań obejmujących swoim zakresem kompleks zagadnień biogospodarki, w tym również skrócenia łańcucha żywnościowego.

7. Rola ODR w pokonywaniu barier rozwoju przedsiębiorczości w ramach biogospodarki w gospodarstwach drobnotowarowych

Proces tworzenia aktywnych postaw życiowych jest długotrwały i wymaga często zmiany pokoleniowej. Należy jednakże wpływać na aktywizowanie społeczności lokalnych, przekazując (delegując) podejmowanie decyzji do środowisk bezpośrednio nimi zainteresowanych. Nowoczesna edukacja (w tym wykorzystanie technik komputerowych) oraz lepsze możliwości kształcenia dla młodzieży i dorosłych mogą przyspieszyć ten proces. Aktywizacji społecznej środowisk wiejskich służyć będzie zaangażowanie kadr doradztwa, w tym rolniczego, poprzez realizację ich trzech podstawowych funkcji: edukacyjnej, wdrożeniowej i informacyjnej.

Edukacja ustawiczna i doradztwo rolnicze, podobnie jak to miało i ma miejsce w krajach UE, spełniać powinny funkcje adaptacyjne, wyrównawcze i reedukacyjne. Wiele osób staje wobec konieczności posiadania wiedzy i umiejętności potrzebnych w nowych warunkach, jakie pojawiają się wraz z nowymi wyzwaniami. Osoby te stają przed koniecznością aktualizacji swojej wiedzy i umiejętności (funkcja reedukacyjna oświaty). Ten nowy zakres wiedzy będzie niezbędny również przy podejmowaniu działalności gospodarczej w ramach biogospodarki, która jest szansą także dla posiadaczy gospodarstw drobnotowarowych, pod warunkiem wdrożenia w ich warsztatach pracy nowych innowacyjnych rozwiązań, w tym organizacyjnych, technicznych i technologicznych.

Uwzględniając doświadczenie WODR w pracy z rolnikami i mieszkańcami obszarów wiejskich, pozytywny wizerunek tej instytucji w tym środowisku, strukturę organizacyjną sięgającą poziomu gminy oraz znajomość rodzin wiejskich i umiejętność identyfikacji potrzeb, związanych z aktywizacją osób i dywersyfikacją źródeł dochodu, zasadne jest uwzględnienie tych instytucji jako podmiotów mogących skutecznie promować i wdrażać rozwiązania innowacyjne, pozwalające na wykorzystanie potencjału również i drobnotowarowych gospodarstw w łańcuchu działań obejmującym poszczególne segmenty biogospodarki.

Doradcy z WODR, posiadając wiedzę na temat kluczowych zagadnień z zakresu biogospodarki powinni zaktywizować mieszkańców wsi, często posiadających

już pewne kwalifikacje i doświadczenie zawodowe, do podejmowania nowych wyzwań, ustalić odpowiedni kierunek reorientacji zawodowej. Oprócz doradztwa indywidualnego prowadzącego do reorientacji zawodowej ważne jest zapewnienie członkom rodzin rolniczych szkoleń specjalistycznych np. na temat zasad sprzedaży bezpośredniej, udoskonalania pracy istniejących podmiotów gospodarczych czy poszukiwania nowych ofert w ramach biogospodarki.

W celu wzmocnienia zdolności doradców, zatrudnionych w ODR, do realizacji zadań związanych z dywersyfikacją działalności na obszarach wiejskich, należy objąć ich szkoleniami, które ogólnie można podzielić na 2 grupy tematyczne:

- szkolenia których celem byłoby nabycie umiejętności współpracy z zakresu poradnictwa zawodowego, w tym zarządzania czasem, zarządzania samokształceniem, trening asertywności i budowania pewności siebie, asertywności i kreatywności w biznesie, skutecznej motywacji, wywierania wpływu, coaching;

oraz

- szkolenia z zakresu przepisów prawnych i uwarunkowań gospodarczych podejmowania działalności pozarolniczej, w tym np. szkolenia z przepisów prawnych, dotyczących zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, warsztaty na temat pisania i rozliczania wniosków unijnych, zarządzania i kierowania zespołem, zasad marketingu i budowy wizerunku firmy, komunikacji marketingowej, w tym również sprzedaży bezpośredniej.

W nowym okresie programowania przewiduje się działanie związane z doskonaleniem zawodowym doradców rolniczych w ramach PROW 2014-2020 oraz dokonywanie zakupu sprzętu, niezbędnego do prowadzenia demonstracji i pokazów. Powinno to znacznie ułatwić transfer wiedzy z nauki do praktyki, w tym również z zakresu biogospodarki. Zgodnie z wieloma opiniami, przekazywanymi również do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, doradztwo rolnicze, finansowane ze środków UE, będzie bezpłatne dla rolników, a beneficjentem pomocy będą instytucje doradcze. Ułatwi to rolnikom i mieszkańcom obszarów wiejskich korzystanie z tych ważnych dla rozwoju gospodarczego usług doradczych.

8. Podsumowanie i wnioski

Obecny udział gospodarstw drobnotowarowych we wdrażaniu rozwiązań innowacyjnych, w obszarze objętym biogospodarką jest znikomy. Jest to spowodowane istnieniem szeregu barier, takich jak: ograniczenia związane z infrastrukturą i wzorcami zachowań oraz niedostatek wiedzy, a także niepewność rynków, niewystarczające odzwierciedlenie potencjalnych korzyści jak i kosztów podejmowanych inicjatyw gospodarczych. Znaczący wpływ na ograniczony udział innowa-

cji w tym zakresie ma też brak zaufania inwestorów do nowatorskich rozwiązań obarczonych ryzykiem niepewności. Ten stan wskazuje, że konieczna jest budowa systemu zachęt i wsparcia, które staną się „akceleratorem” innowacji w działaniach związanych z biogospodarką. Szczególnie ważne w tym kontekście jest osiągnięcie efektu synergii polityk poprzez realizację zaproponowanego przez KE powiązania innowacji z innymi działaniami dotyczącymi biogospodarki, w ramach inicjatyw przewodnich strategii *Europa 2020* takich jak: *Unia innowacji i Europa efektywnie korzystająca z zasobów*.

Jednym z głównych celów synergii krajowej polityki gospodarczej i naukowej jest przygotowanie warunków umożliwiających udział, także gospodarstwom drobnotowarowym w inicjatywach i rozwiązaniach realizujących działania w ramach biogospodarki. Aktualny stan organizacyjny w rolnictwie, zwłaszcza jego rozproszenie wskazuje, że tylko poprzez rozwój struktur integracji poziomej czyli współdziałania mikroprzedsiębiorców, w tym właścicieli gospodarstw drobnotowarowych można stworzyć potencjał, który ułatwi podejmowanie nowych inicjatyw i wchodzenie w projekty z zakresu partnerstwa publiczno-prywatnego, Europejskich Partnerstw Innowacyjnych (EPI) w ramach programu PROW 2014-2020.

Szacuje się, że innowacje są źródłem ok. 2/3 wzrostu gospodarek wysoko rozwiniętych. Przy czym innowacyjność nie polega na wprowadzaniu na rynek pojedynczych rozwiązań technologicznych lub produktów, ale jest ciągłym procesem zachodzącym wewnątrz każdego podmiotu gospodarczego czy organizacji oraz na styku między biznesem a nauką, najczęściej na obszarach łączących różne specjalizacje. Tym samym, innowacje powinny stać się ważnym obszarem działań przedsiębiorstw i jednostek naukowych, wpisując się w realizację koncepcji biogospodarki oraz strategii inteligentnych specjalizacji. Należy więc dążyć do tego, aby wdrożenie wyników prac B+R miało miejsce również w gospodarstwach drobnotowarowych. Biogospodarka jest jedną z najszybciej rozwijających się aktualnie dziedzin życia społeczno-gospodarczego. Szacuje się, że do 2020 r. w Unii Europejskiej może powstać ok. 1,5 mln nowych miejsc pracy związanych z samym tylko sektorem energetyki odnawialnej. Finansowanie ze środków publicznych powinno przyśpieszyć wdrażanie innowacji w sektorze prywatnym, w szczególności w mikroprzedsiębiorstwach, wydatnie wspomagając środki prywatne.

Priorytety działalności WODR zmieniały się wraz ze zmianami polityki rolnej. Instytucje doradcze muszą być wiarygodne, dysponować odpowiednim zapleczem szkoleniowo-dydaktycznym, a doradcy powinni posiadać wysokie kwalifikacje, systematycznie podnoszone i doskonalone. Doradztwo rolnicze realizowane w ODR szybko dostosowywało się do nowych wyzwań, odgrywając znaczącą rolę w przemianach wsi i rolnictwa. Uwzględniając założenia WPR

na lata 2014-2020 oraz konieczność ich realizacji w ramach polityki rolnej Polski, jednostki doradztwa rolniczego muszą podjąć bezzwłocznie działania w celu przygotowania doradców do funkcjonowania w warunkach konkurencyjnego i wymagającego rynku usług doradczych, w tym również obejmującego zagadnienia biogospodarki. Konieczne jest też przygotowanie spójnego systemu doradztwa rolniczego (*Farm Advisory System*), instytucji do efektywnej realizacji nowych zadań i nowych wyzwań. Skala nowych wyzwań jest bardzo duża, uwzględniając nie tylko zróżnicowaną strukturę agrarną, ale również ciągle jeszcze słabe przygotowanie zawodowe rolników, niski potencjał ekonomiczny i niewystarczający stopień zorganizowania gospodarczego.

Aktualnie funkcjonujące struktury doradztwa rolniczego w Polsce działają w trudnych warunkach. Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego podlegają organizacyjnie Zarządom wojewódzkim. Finansowanie ich działalności statutowej realizowane jest na poziomie średnio 57 % z budżetu państwa za pośrednictwem budżetu Wojewodów. Odpowiedzialnym za realizację polityki rolnej jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Tak więc trzy instytucje są odpowiedzialne za działalność WODR – inna za finansowanie, inna za nadzorowanie działalności WODR, a jeszcze inna kompetencyjnie odpowiada za rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich. Dodatkowym utrudnieniem w działaniach na rzecz rozwoju aktywności w sferze biogospodarki jest to, że za realizację rozwiązań umożliwiających działania w ramach biogospodarki odpowiedzialne jest Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizując wyznaczone cele zarówno w strategii *Europa 2020* jak i WPR, będzie wspierał działania na rzecz poprawy konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego, rozwoju biogospodarki poprzez wprowadzenie korzystnych rozwiązań na rzecz wdrażania innowacji w gospodarstwach rolnych, w tym również o małym areale, które w krajobrazie polskiego rolnictwa spełniają znaczącą rolę.

Struktura agrarna w województwach Polski południowej i wschodniej jest szczególna i stawia przed Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego specyficzne i wcale nie łatwe do wykonania zadania. W województwach tych występują w znacznej liczbie gospodarstwa rolne o małym areale, a jednocześnie obszary te charakteryzują się najniższym w kraju wskaźnikiem urbanizacji i wysokim udziałem obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem. Specyfiką tych województw jest wysoka liczba ludności wiejskiej w odniesieniu do zasobów ziemi, bowiem na 100 ha użytków rolnych przypada ponad 130 osób, podczas gdy średnio w kraju wskaźnik ten wynosi ok. 87 osób. Dlatego też tereny te wymagają szczególnego zaangażowania jednostek doradztwa rolniczego, w tym również w zakresie rozwoju działań w obszarze biogospodarki wśród mieszkańców obszarów wiejskich posiadających i pracujących w gospodarstwach rolnych o małym areale.

Reasumując stwierdzić należy, że zarówno unijne propozycje rozwiązań zawarte w strategii *Europa 2020*, w *Horyzont 2020*, a także w WPR, jak i propozycje ujęte w projekcie PROW 2014-2020 dają w Polsce realne możliwości rozwoju biogospodarki, a przy jej realizacji stwarzają szansę na rozwój działalności gospodarczej w drobnotowarowych gospodarstwach rolnych.

LITERATURA

1. Agroekspres; 750 (17) 24 maja 2013 r.
2. COM(2010) 546 wersja ostateczna z 6.10.2010.
3. COM(2012) 60.
4. COM (2010) 2020 z 3 marca 2010 r /ec.europa.eu/eu2020/
5. Chyłek E.K., Rzepecka M. (2011): „Biogospodarka – konkurencyjność i zrównoważone wykorzystanie zasobów” Polish Journal of Agronomy, 7, 3-13, Puławy.
6. Chyłek E.K. (2012): „Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich w ramach polityki rolnej”, ss. 279, Warszawa 2012.
7. European farmland abandonment hot spots revealed in Commission study, Agra Europe Weekly nr 2565, z 14 maja 2013 r.
8. Europa efektywnie korzystająca z zasobów
eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011
9. Eurostat 2012.
10. Horyzont 2020 ec.europa.eu/horizon2020
11. Perspektywiczne sprawozdanie SCAR nt. rozwoju świata (SCAR Foresight World Development Report), 2008; Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC reports); Milenijna ocena ekosystemów (Millennium Ecosystem System Assessment).
12. Polska wizja Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku – założenia i wstępne propozycje bip.minrol.gov.pl/FileRepozytory/FileRepozytoryShowImage.aspx?
13. „Rozwój badań i propagowanie wiedzy w sektorze rolnictwa” stanowi jedno z działań uwzględnionych w komunikacie Komisji COM(2008) 321 wersja ostateczna „Reakcja na kwestię wzrostu cen żywności – Wskazówki dotyczące działania na szczeblu UE”.
14. Strategia Europa 2020 eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010
15. Sulewski P, Kłoczko-Gajewska A.; (2010): „Zróżnicowanie sytuacji ekonomicznej i szans rozwojowych gospodarstw niskotowarowych”, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 1(322), 58-74.
16. www.euractiv.pl/.../unia-innowacji-elementem-strategii-ue-2020-002121

EUGENIUSZ KAROL CHYŁEK

FUNKCJONOWANIE GOSPODARSTW DROBNOTOWAROWYCH W RAMACH BIOGOSPODARKI

Słowa kluczowe: *biogospodarka, gospodarstwa drobnotowarowe, strategia Europa 2020, Wspólna Polityka Rolna, Horyzont 2020, rolnictwo, dywersyfikacja, rozwój obszarów wiejskich*

STRESZCZENIE

Działania Komisji Europejskiej poprzez wprowadzenie biogospodarki do planów pracy zarówno Wspólnej Polityki Rolnej, jak i działań na rzecz realizacji strategii *Europa 2020*, a także programu *Horyzont 2020* wskazują, że dla aktywnie działających podmiotów gospodarczych w Unii Europejskiej, w tym zwłaszcza w rolnictwie i jego otoczeniu najbliższe lata będą szansą ich rozwoju i poprawy konkurencyjności. Duże znaczenie w rozwoju działań gospodarczych w ramach biogospodarki przywiązuje się do działalności gospodarstw drobnotowarowych, zwłaszcza tych które prowadzą produkcję o wysokim wskaźniku nakładu pracy. Ich funkcjonowanie w systemie gospodarczym i społecznym Unii Europejskiej, jest nierozzerwalnie związane nie tylko z rolą jaką one odgrywają w udziale produkcji i przetwórstwa płodów rolnych, ale także w sposobie oddziaływania na realizację celów związanych z rozwojem specyficznych segmentów biogospodarki i zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich.

EUGENIUSZ KAROL CHYŁEK

OPERATION OF SMALL FARMS WITHIN BIO-ECONOMY

Keywords: *bio-economy, small farms, Europe 2020 strategy, Common Agricultural Policy, Horizon 2020, agriculture, diversification, development of rural areas*

SUMMARY

Activities of the European Commission, through the introduction of bio-economy to work plans as well as the common agricultural policy and action for the implementation of the strategy *Europe 2020*, and also the programme *Horizon 2020* indicate that for active traders in the European Union, especially in agriculture and its surroundings next years will be an opportunity to develop and improve their competitiveness. Great importance in the development of economic activities in the framework of the bio-economy is for small farms holdings, especially those that result in the production of high index of manual input. The functioning of the economic and social system of the European Union is inextricably linked not only with the role that they play in agricultural production and processing, but also in the way they impact on the achievement of the objectives related to the development of specific segments of the bio-economy and sustainable development of rural areas.

e-mail: Eugeniusz.chylek@minrol.gov.pl